

LIETUVOS KONKURENCINGUMO ES KONTEKSTE VERTINIMAS: ŠALIES MOKĖJIMŲ BALANSO ASPEKTAS

Jurga Rukšėnaitė

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Lietuva, jurga.ruksenaite@fm.vgtu.lt

Anotacija

Norint pilnai įvertinti šalies ūkio konkurencingumą globalioje erdvėje arba tam tikros valstybių grupės lygiu, reikia surasti rodiklius, pilnai atspindinčius ekonominius ir finansinius ryšius tarp konkuruojančių valstybių. Mokėjimų balansas suteikia informacijos apie finansinius srautus ir sandorius tarp šalies ir likusio pasaulio per tam tikrą laikotarpį ir leidžia atlikti palyginimus su kitų šalių ekonomikomis. Straipsnyje analizuojami mokėjimų balanso straipsniai, turintys didžiausios įtakos šalies konkurencingumui: einamoji sąskaita, išskiriant prekių ir paslaugų balansus, ir tiesioginės užsienio investicijos.

Pagrindinis straipsnio tikslas – išanalizuoti Lietuvos ūkio konkurencingumą ES ekonominėje erdvėje ir įvertinti šalies perspektyvas artimiausiais metais mokėjimų balanso aspektu.

Atsižvelgiant į ES šalių ekonominį išsivystymo lygį, lyginamoji statistinių duomenų analizė atliekama atskiriant senąsias ir naujasias (įstojusias į ES erdvę 2004 m.) valstybes. Pateikiami Lietuvos ekonominių laiko eilučių grafikai ir aptariami verslo ciklai, išskirti naudojant *Hodrick-Prescott* filtrą.

Išanalizavus mokėjimų balanso straipsnius galima teigti, kad Lietuvai ateityje didžiausia kliūtimi išlieka nelabai dideli, turintys tendenciją mažėti, tiesioginių užsienio investicijų srautai ir kiekvienais metais didėjantis prekių importas, kurio neatsveria teigiamas eksportuojamų paslaugų balansas.

Raktažodžiai: mokėjimų balansas, verslo ciklas, *Hodrick-Prescott* filtras, *ARIMA* modelis.

Įvadas

Mokslinėje ir taikomojoje literatūroje tarptautinis konkurencingumas plačiąja prasme yra apibrėžiamas kaip šalies sugebėjimas gaminti prekes ir teikti paslaugas, kurios tenkintų tarptautinių rinkų poreikius, ir kartu užtikrinti ir didinti savo piliečių realias pajamas. Šiauresne prasme konkurencingumui aprašyti kartais naudojami tik atskiri užsienio prekybos (ypač eksporto) arba makroekonominiai (bendro vidaus produkto, toliau – BVP, ir kt.) rodikliai.

Paminėtina Pasaulinė konkurencingumo ataskaita, kurioje pagal įvertintą pasaulinį konkurencingumo indeksą (*Global Competitiveness Index*) pasaulio valstybės yra „išrūšiuojamos“. Pavyzdys galėtų būti ir Bendrasis vidaus produktas (BVP), tenkantis vienam gyventojui, kuris yra vienas iš pagrindinių rodiklių, rodantis šalies ūkio konkurencingumą.

Norint pilnai įvertinti tam tikros valstybės ūkio konkurencingumą globalioje erdvėje arba tam tikros valstybių grupės lygiu, reikia surasti rodiklius, pilnai atspindinčius ekonominius ir finansinius ryšius tarp konkuruojančių valstybių. Vienas iš šaltinių, atspindintis šalies ūkio ekonominę situaciją ir leidžiantis atlikti palyginimus su kitų valstybių ekonomikomis, yra mokėjimų balansas. Ši finansinė ataskaita itin domina ekonomistus ir politikus, kadangi ji suteikia informacijos apie finansinius srautus ir sandorius tarp šalies ir likusio pasaulio per tam tikrą laikotarpį.

Straipsnyje analizuojami pagrindiniai mokėjimų balanso straipsniai, turintys didžiausią įtaką šalies konkurencingumui: einamoji sąskaita, einamosios sąskaitos prekių ir paslaugų balansai ir tiesioginės užsienio investicijos.

Pagrindinis straipsnio tikslas yra įvertinti Lietuvos ekonomikos konkurencingumą ES kontekste mokėjimų balanso aspektu ir verslo ciklų analizės pagalba atskleisti ekonominių eilučių tendencijas artimiausiais metais.

Pranešimui parengti naudojami *Eurostat*’o teikiami ES valstybių (išskyrus Bulgariją ir Rumuniją) metiniai (1997 – 2006 m.) ir ketvirtiniai (1997 – 2007 m. ciklų vertinimui) mokėjimų balanso duomenys.

Konkurencingumo tyrimas atliekamas trimis metodais: lyginamąja analize, grafiniu vertinimu, verslo ciklų ir laiko eilučių analize. Lyginamąja analize įvertinamos ES šalių mokėjimų balansų pagrindinių straipsnių panašumai ir skirtumai. Grafinis konkurencingumo vertinimo būdas atskleidžia Lietuvos laiko eilučių tendencijas bei verslo ciklų dinamiką laiko atžvilgiu. Lietuvos ekonominių laiko eilučių bei jų verslo ciklų, išskirtų naudojant *Hodrick-Prescott* filtrą, analizei, modeliavimui ir artimiausių metų prognozei yra naudojamas *ARIMA* modelis.

Metodika

Trumpai aprašykime metodus, naudojamus analizuojant ir modeliuojant laiko eilutes.

Hodrick-Prescott filtras.

Hodrick-Prescott tiesinis filtras (pristatytas Hodrick ir Prescott 1980 m.) yra vienas plačiausiai naudojamų metodų, vertinančių verslo ciklus. T. y. labai parastas ir patrauklus būdas pagrindiniams ekonominiams procesams stebėti, naudojamas taikomuose darbuose ir plačiai taikomas užsienio ekonomikos institutuose. (Kaiser R., Maravall A., 2002). Apibrėžkime *Hodrick-Prescott* filtrą.

Pirmiausia aprašykime turimą statistinių stebėjimų laiko eilutę y_t ($t=1,2,\dots,T$) kaip adityvią kompoziciją:

$$y_t = y_t^g + y_t^c, \quad (1)$$

kur y_t^g yra augimo komponentė (trendas) ir y_t^c yra ciklinė komponentė. Daugelio verslo ciklų literatūros šaltinių yra analizuojamas ryšys tarp laiko eilutės ciklinių komponentių. *Hodrick-Prescott* trendo įvertis

\hat{y}_t^g yra gaunamas minimizuojant funkciją:

$$\min_{\{y_t^g\}_{t=1}^T} \sum_t (y_t - y_t^g)^2 + \lambda \sum_{t=2}^{T-1} [(y_{t+1}^g - y_t^g) - (y_t^g - y_{t-1}^g)]^2; \quad \lambda > 0, \quad (2)$$

kur parametras λ apsprendžia trendo glodumą. Teoriniai ir praktiniai tyrimai parodė, kad optimali parametro reikšmė yra $\lambda = 1600$.

Ciklinė komponentė lygi:

$$\hat{y}_t^c = H(L)y_t; \quad H(L) = \frac{(1-L)^2(1-L^{-1})^2}{\lambda^{-1} + (1-L)^2(1-L^{-1})^2}, \quad (3)$$

kur L yra postūmio operatorius. Pažymėkime:

$$(1-L)^2 y_t^g = A(L)\varepsilon_t; \quad y_t^c = A(L)u_t,$$

$$A(L) = \sum_{j=0}^{\infty} \alpha_j L^j; \quad \sum_{j=0}^{\infty} \alpha_j^2 < \infty, \quad (4)$$

kur ε_t ir u_t balto triukšmo procesai, $E(\varepsilon_t, u_t) = 0$, $\forall t, s$ ir variacijų santykis lygus: $\lambda = \frac{\sigma_u^2}{\sigma_\varepsilon^2}$.

(E. Mise, T. H. Kim ir P. Newbold, 2003)

ARIMA modelis.

Straipsnyje laiko eilutės analizuojamos ir modeliuojamos parametriniu metodu, naudojant statistinio paketo DEMETRA programą TAMO/SEATS. Analizuojant laiko eilutę šiuo modeliu, iš laiko eilutės yra išskiriama nereguliarioji dalis, kuri aprašoma autoregresijos ir slenkamojo vidurkio modeliu $ARIMA(p,d,q)(sp, sd, sq)$. *ARIMA* modelį sudaro autoregresinė dalis $AR(p)$, integravimo eilė d ir slenkamasis vidurkis $MA(q)$. Atitinkamai (sp, sd, sq) yra sezoninio modelio komponentės.

Nagrinėjant ekonominius kintamuosius nesunku rasti tokių, kurie akivaizdžiai nėra stacionarūs, tačiau jų pokyčiai dažnai yra stacionarūs procesai. Apibrėžkime *ARIMA* modelį.

Atsitiktinis procesas $\xi_t \in I(d)$ vadinamas *ARIMA*(p,d,q) procesu (autoregresinis integruotas slenkamųjų vidurkių procesas), jei jo d eilės pokyčiai $\eta_t = (1-L)^d \xi_t$ yra *ARMA*(p,q) stacionarus procesas. Galioja lygybė:

$$P(L) \cdot (1-L)^d \xi_t = Q(L)\varepsilon_t, \quad (5)$$

kur $P(z) = 1 - a_1 z - \dots - a_p z^p$ ir $Q(z) = 1 + b_1 z + \dots + b_q z^q$ yra atitinkamai p ir q eilės skleidiniai, ε_t - balto triukšmo procesas, o $\Delta^d \xi_t = \Delta^{d-1} \xi_t - \Delta^{d-1} \xi_{t-1} = (1-L)^d \xi_t$.

Formulėje (5) apibrėžtos lygybės:

$$\xi_t = \mu + a_1 \xi_{t-1} + \dots + a_p \xi_{t-p} + \varepsilon_t, \quad t \in \mathbb{Z}, \quad (P(L)\xi_t = \varepsilon_t) \text{ ir}$$

$$\xi_t = \mu + \varepsilon_t + b_1 \varepsilon_{t-1} + \dots + b_q \varepsilon_{t-q}, \quad t \in \mathbb{Z}, \quad (\xi_t = Q(L)\varepsilon_t). \quad (6)$$

(Gomez V., Maravall A., 2002)

Rezultatų apžvalga

Naujųjų ES narių (priimtų į ES ekonominę erdvę 2004 m.) ir senųjų ES valstybių mokėjimų balansų straipsnius sudėtinga lyginti, nes yra didžiulis atotrūkis tarp ekonominio išsivystymo lygio. Kita vertus, naujųjų ES šalių ekonomikos augimas pastaruosius keletą metų yra net spartesnis (BVP augimo tempas) nei likusių ES valstybių. Straipsnyje ES valstybių mokėjimų balansų straipsniai analizuojami atskiriant naujasias ir senąsias ES valstybes ir taip atspindint kai kurių valstybių/regionų ekonomikų panašumus.

Rezultatų pateikimo struktūra. Pateikiamos šios laiko eilučių statistikos (ES šalių metiniai duomenys 1997 – 2006 m.): mažiausia ir didžiausia reikšmės, vidurkis ir standartinis nuokrypis. Dėl straipsnio apimties ribojimo pateikiami tik Lietuvos ekonominių eilučių grafikai bei aprašoma ciklų analizė. Ciklų analizei ketvirtiniai laiko eilučių duomenys perskaičiuoti lyginant su 2000 m. vidurkiu (2000=1).

Mokėjimų balansas.

Vertinant šalies ekonominę būklę yra svarbu atsižvelgti ne tik į jos viduje vykstančius procesus, bet ir į ekonominių santykių su pasauliu tendencijas. Atskirų šalių dalyvavimo aktyvumas ir integracijos laipsnis pasauliniame ūkyje yra skirtingi, bet nėra tokios šalies, kuri vienaip ar kitaip nebūtų susijusi su kitomis šalimis. Tarptautinių prekybinių ir finansinių operacijų spektras atsispindi mokėjimų balanse įvairių tipų operacijomis: prekyba prekėmis, pervežimo paslaugos, finansinės paslaugos, turizmas, piniginiai pervedimai, pelnas, finansinės operacijos. (A. Misiūnas, J. Rukšėnaitė, 2007)

Einamoji sąskaita.

Einamosios sąskaitos balansas rodo, kaip keičiasi šalių grynasis užsienio turtas arba įsipareigojimai užsieniui, šis rodiklis yra itin svarbus vertinant šalių ekonomikos būklę ir jos vystymosi perspektyvas ateityje. Šio ekonominio rodiklio charakteristikas analizuosime kaip šalies konkurencingumo rodiklius.

1 lentelė. Einamosios sąskaitos balansas (palyginti su BVP, procentais)

	CZ ¹	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK
min ²	-6,3	-15,5	-6,3	-22,3	-11,6	-8,4	-12,4	-7,4	-3,3	-9,5
max	-1,8	-4,4	-2,2	-4,8	-4,7	-2,1	2,4	-1,6	1,0	-0,8
vid	-4,3	-9,4	-4,3	-9,9	-8,1	-6,6	-5,3	-3,7	-1,3	-6,5
st.n.	1,75	3,53	1,47	5,10	2,55	1,92	3,88	1,75	1,55	2,98

Visoms naujosioms ES valstybėms bendros einamosios sąskaitos deficito/pertekliaus tendencijos nėra. Visų šalių, išskyrus Malta (2002 m. – 2,4 proc.) ir Slovėniją (2001 m. – 0,2 proc. ir 2002 m. – 1,0 proc.), einamoji sąskaita analizuojamu periodu (1997 – 2006 m.) buvo deficitinė – deficitas didėjo arba išliko pastovus, lyginant su BVP (žr. 1 lentelė). Vertinant eilučių standartinius nuokrypius, galima būtų išskirti Latviją (5,10), Estiją (3,53) ir Malta (3,88), kurių reikšmės buvo didžiausios, tuo pačiu galime teigti, kad šios laiko eilutės pasižymi didesniais svyravimais laiko atžvilgiu.

Lietuvos einamosios sąskaitos deficito (toliau, ESD) tendencijos panašiausios į likusių Baltijos šalių ESD tendencijas: 2000 – 2001 m. prasidėjo beveik nuolatinis deficito didėjimas ir 2006 metais jų ESD palyginti su BVP, buvo didesnis nei kitose šalyse. Baltijos šalių išskirtinumas taip pat buvo tas, kad jose ypač sparčiai augo importas, o su juo ir užsienio prekybos deficitas. 2006 m. Lietuvos ESD pasiekė 1997 – 1998 m. vidurkį (žr. 1 pav.).

2 lentelė. Einamosios sąskaitos balansas (palyginti su BVP, procentais)

	BE ³	DK	DE	IE	GR	ES	FR	IT	LU	NL	AT	PT	FI	SE	UK
min	2,0	-1,1	-1,7	-4,2	-7,7	-8,6	-1,3	-2,6	8	1,9	-3,2	-10,4	4,9	2,7	-3,2
max	3,5	4,4	5,0	2,4	-2,7	-0,1	2,8	2,8	11,7	8,3	2,8	-5,9	10,1	7,2	-0,1
vid	2,7	2,2	1,4	-0,6	-5,6	-4,0	1,1	-0,3	10,5	4,9	-0,86	-8,3	6,6	5,2	-1,8
st.n.	0,54	1,58	2,56	1,98	1,85	2,57	1,44	1,59	1,51	2,40	2,04	1,58	1,56	1,63	0,99

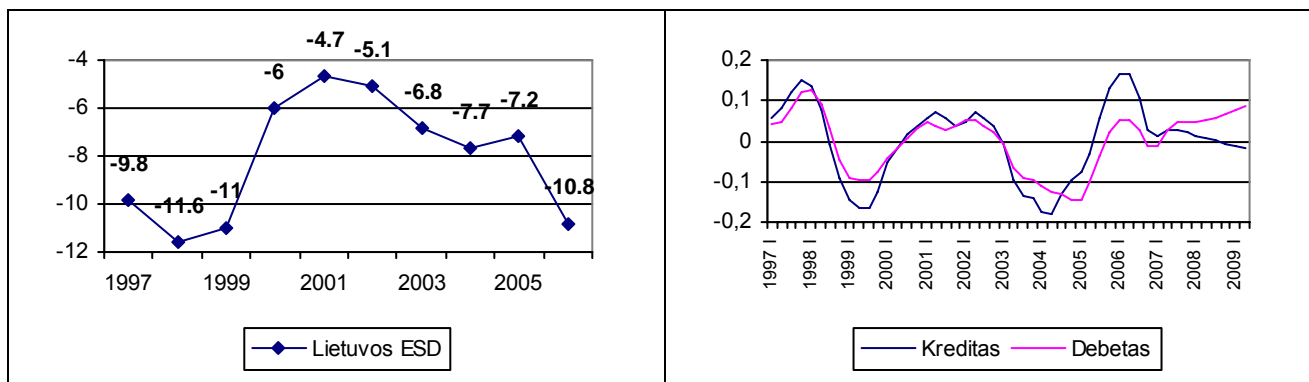
¹ CZ – Čekija, EE – Estija, CY – Kipras, LV – Latvija, LT – Lietuva, HU – Vengrija, MT – Malta, SI – Slovėnija, SK – Slovakija

² min – mažiausia reikšmė, max – didžiausia reikšmė, vid – vidurkis, st.n. – standartinis nuokrypis

³ BE – Belgija, DK – Danija, DE – Vokietija, IE – Airija, GR – Graikija, ES – Ispanija, FR – Prancūzija, IT – Italija, LU – Liuksemburgas, NL – Olandija, AT – Austrija, PT – Portugalija, FI – Suomija, SE – Švedija, UK – Jungtinė Karalystė

Tuo tarpu, tarp senųjų ES šalių einamosios sąskaitos deficito/pertekliaus situacija priešinga (žr. 2 lentelė). Nei vienos iš valstybių laiko eilučių statistinių duomenų standartinis nuokrypis nesiekė 2,6 proc. Galima išskirti valstybes, kurios analizuojamu laikotarpiu turėjo einamosios sąskaitos perteklių (toliau, ESP): Belgija, Liuksemburgas, Olandija, Suomija ir Švedija. Daugumos šalių einamosios sąskaitos eilutė pasižymėjo gana tolygiu pertekliaus didėjimu arba svyravimais. Prancūzijos, Italijos, Ispanijos ir Airijos einamoji sąskaita pasižymėjo pertekliaus mažėjimu ir deficito augimu; 2006 m. ESD (atitinka 2 lentelėje įrašytą mažiausią reikšmę) buvo didžiausias per visą analizuojamą laikotarpį.

Analizuojant Lietuvos einamosios sąskaitos kredito (modelis $ARIMA(010)(011)$) ir debeto (modelis $ARIMA(011)(011)$) ciklus, išskirtus naudojant tiesinį Hodrick-Prescott filtra, galima pastebėti, kad iki 2005 m. pradžios ciklai turėjo panašias tendencijas. 2006 m. išsiskyrė kitimo amplitudės, 2008 – 2009 m. prognozės išsiskiria. Ciklai rodo, kad debetas turi tendenciją didėti, taigi Lietuvos ESD ateityje taip pat turės didėjimo tendenciją. Ir tai mažina Lietuvos konkurencingumą ES ekonominėje erdvėje.

1 pav. Lietuvos ESD 1997 – 2006 m. (palyginti su BVP, procentais). Einamosios sąskaitos kredito ir debeto ciklai

Einamosios sąskaitos prekių ir paslaugų balansai.

Analizuojant einamosios sąskaitos sudėtines dalis galima pastebėti, kad naujose ir senose ES šalyse labai nevienodos įtakos turi prekių ir paslaugų balansai. Žemiau esančiose lentelėse pateikiami ES valstybių analizuojamo laikotarpio prekių ir paslaugų balansų duomenų pagrindinės charakteristikos (žr. 3, 4 lent.).

Apibendrintai galima pasakyti, kad nei viena naujoji ES šalis analizuojamu laikotarpiu neturėjo teigiamo prekių balanso (prekių importas viršijo eksportą), išskyrus Čekiją 2005 m. – 1,8 proc. ir 2006 m. – 1,9 proc. lyginant su BVP. Paslaugų atveju, atvirkščiai, visos naujosios narės turėjo teigiamus balansus.

Analizuojant laiko eilutes galima išskirti Kiprą ir Maltą, kurių neigiamą prekių balansą iš dalies atsvėrdavo teigiamas paslaugų balansas. Taip pat galime išskirti Baltijos šalis, kuriose bent iš dalies yra dengiamas neigiamas prekių balansas (šiose valstybėse paslaugų balansas vidutiniškai sudaro vieną trečiąją arba vieną ketvirtąją dalį nuo prekių balanso). Pabrėžiant Lietuvos padėtį ES ekonomikoje, pastebime, kad prekių neigiamas balansas nuo 2003 m. didėja ir 2006 m. (sudarė -14,1 proc., palyginti su BVP) pralenkė 1998 m. lygį. Likusiose šalyse, išskyrus Čekiją, paslaugų balansai, nors ir teigiami, bet labai nedideli visą analizuojamą laikotarpį – tai jau galima pavadinti tendencija, kadangi šiuos ypatumus galima pastebėti nuo 2000 metų. (A. Misiūnas, J. Rukšėnaitė, 2007)

Vertinant ekonominių eilučių standartinius nuokrypius, 3 proc. ribą peržengia tik keleto valstybių prekių balansų laiko eilutės (žr. 3 lent.).

3 lentelė. Prekių ir paslaugų balansai (palyginti su BVP, procentais)

		CZ	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK
Prekės	vid	-2,9	-16,3	-25,6	-17,2	-11,1	-3,7	-15,6	-4,5	-3,7	-6,5
	st.n.	3,26	3,17	1,68	3,64	1,85	1,52	3,48	2,76	1,44	3,03
Paslaugos	vid	1,8	9,1	22,7	4,9	3,2	2,0	10,8	0,9	2,5	1,0
	st.n.	1,01	1,69	2,81	0,97	0,96	1,56	1,98	0,76	0,46	0,83

Iš senųjų ES narių, lyginant laiko eilučių vidutines reikšmes, galima išsiskirti keletą valstybių (žr. 4 lent.). Airija turi didžiausią teigiamą einamosios sąskaitos prekių balansą lyginant su BVP, ir 2,3 karto lenkianti neigiamą prekių balansą. Liuksemburgas išsiskiria, kaip valstybė, kurios teigiamas paslaugų

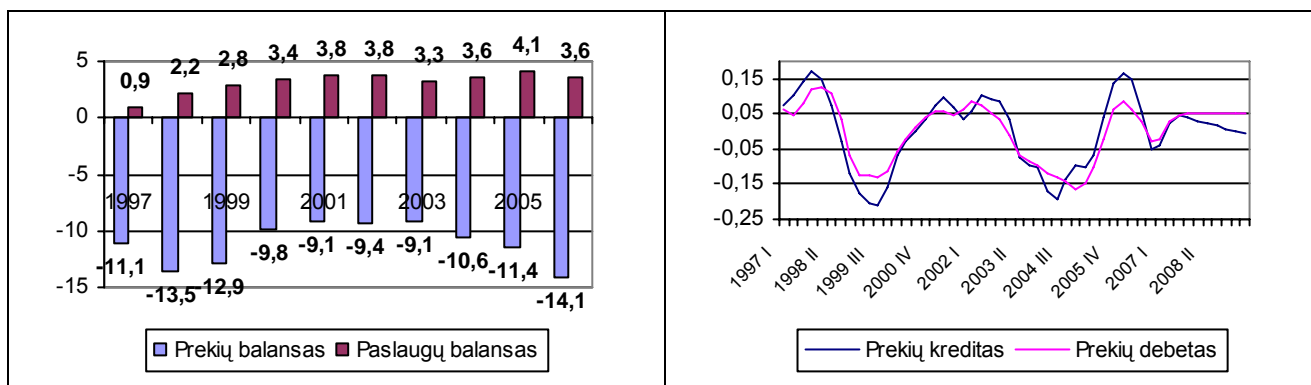
balansas, lyginant su BVP yra pats didžiausias ir net 4 kartus didesnis už neigiamą prekių balansą. Paminėtinos Suomija (8,4 proc.) ir Švedija (6,3 proc.), turinčios vienus iš didžiausių teigiamų prekių balansus per visą analizuojamą laikotarpį.

Vertinant standartinius nuokrypius, išsiskiria Airija, turinti didžiausias šios statistikos reikšmes (paslaugų balanso eilutė – 4,27 proc.; prekių balanso eilutė – 3,48 proc.), kurias lėmė ženklus 2005 ir 2006 m. sumažėjęs teigiamas prekių balansas, atitinkamai iki 17,5 proc. ir 14,5 proc., bei sumažėjęs paslaugų neigiamas balansas (2006 m. pasiekė -4,2 proc.). Likusių valstybių, išskyrus Liuksemburgą, analizuojamų laiko eilučių standartiniai nuokrypiai neviršija 2 proc.

4 lentelė. Prekių ir paslaugų balansas (palyginti su BVP, procentais)

		BE	DK	DE	IE	GR	ES	FR	IT	LU	NL	AT	PT	FI	SE	UK
Prek.	vid	2,5	3,5	5,0	23,1	-13,7	-5,6	0,3	1,3	-10,2	5,5	-0,3	-10,9	8,4	6,3	-4,0
	st.n.	1,27	1,22	1,67	4,27	1,16	1,71	1,21	1,34	0,80	1,19	1,35	1,18	2,13	0,62	1,40
Pasl.	vid	1,1	1,4	-2,2	-9,9	6,4	3,0	1,1	0,0	40,0	0,28	1,2	2,2	-0,1	0,4	1,74
	st.n.	0,40	0,89	0,45	3,48	1,23	0,41	0,35	0,16	6,17	0,59	1,15	0,62	1,34	1,29	0,30

2 paveiksle pateikti Lietuvos einamosios sąskaitos prekių kredito (modelis $ARIMA(010)(001)$) ir debeto (modelis $ARIMA(011)(011)$) ciklai. Ciklų tendencijos panašios, artimiausių metų (2008 – 2009 m.) prognozės išsiskiria. Pastebėtinas ciklų augimo stabilizavimasis, galima būtų tikėtis ir prekių neigiamo balanso ne tokio staigaus didėjimo. Tačiau akivaizdu, kad artimiausioje ateityje išliks pakankamai didelis prekių importas, kuris nebus atsvertas paslaugų eksporto. (Išanalizavus paslaugų kredito ir debeto ciklus, nustatyta, kad jie nestabilūs, tendencijos išsiskiria.) Galima daryti išvadą, kad Lietuvos einamoji sąskaita ateityje išliks deficitinė.

2 pav. Prekių ir paslaugų balansas (palyginti su BVP, procentais) 1997 – 2006 m. Einamosios sąskaitos prekių kredito ir debeto ciklai.

Tiesioginės užsienio investicijos.

Ekonominėje teorijoje teigiama, kad investicijų pritraukimo laipsnis nusako šalies konkurencingumą tam tikroje ekonominėje erdvėje.

Kadangi finansinėje sąskaitoje finansiniai išpareigojimai ir aktyvai klasifikuojami pagal jų atliekamas funkcijas (tiesioginės investicijos, investicijų portfelis, oficialiosios tarptautinės atsargos, kitos investicijos), labiausiai ekonomistus ir politikus domina tiesioginių užsienio investicijų (toliau - TUI) srautai į šalį, jų dalis visose užsienio investicijose, santykis su šalies BVP. Tai labiausiai pageidaujamas einamosios sąskaitos deficito finansavimo šaltinis. (A. Misiūnas, J. Rukšėnaitė, 2007)

Vertinant senųjų ES valstybių TUI, matome, kad šalis-lyderė yra Belgija, analizuojamu laikotarpiu TUI vidurkis į šalį siekė 10,9 proc., palyginti su BVP. Taip pat dideliais TUI srautais pasižymi Belgija (duomenys nuo 2002 m.), Airija (9,1 proc.), Olandija ir Švedija. Nors Airija 2004 – 2006 m. pasižymėjo neigiamu TUI srautu, taip pat šios šalies laiko eilutė turi didžiausius svyravimus (žr. 7 lent.). Graikijos ir Liuksemburgo TUI charakteristikos nepateikiamos dėl per mažo oficialių duomenų skaičiaus.

7 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų srautas (palyginti su BVP, procentais)

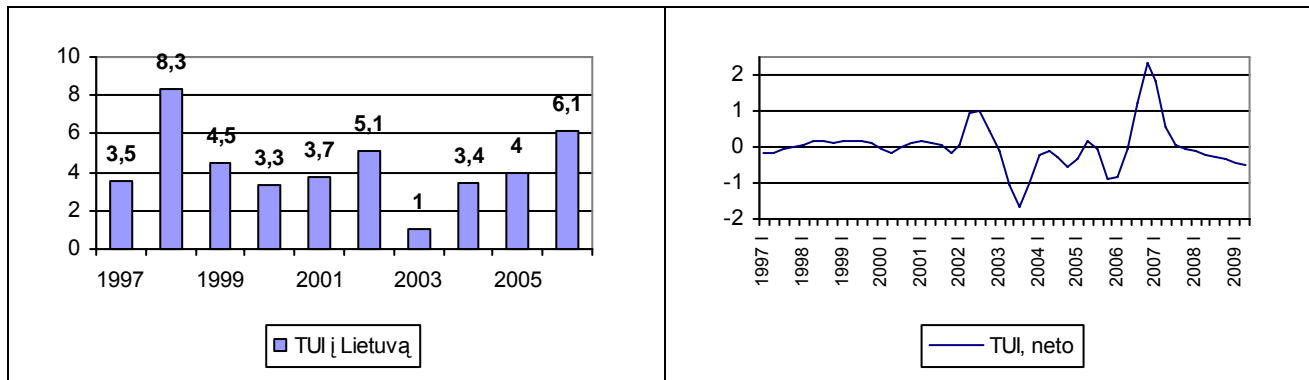
	BE	DK	DE	IE	ES	FR	IT	NL	AT	PT	FI	SE	UK
min	6,5	-1,2	-0,3	-15,8	1,1	1,6	0,2	0,8	0,2	1	1,5	2,8	0,9
max	15,7	22,3	10,4	27,4	6,8	4,1	2,1	16,6	4,6	5,9	9,3	23,7	8,2
vid	10,9	5,3	2,4	9,1	3,2	2,9	1,0	7,1	2,2	3,2	3,9	8,4	4,4
st.n.	3,42	6,82	2,93	14,18	1,87	0,88	0,55	5,16	1,31	2,09	2,65	7,02	2,59

Estija jau kelerius metus iš eilės yra lyderė pagal sugebėjimą pritraukti TUI, 1997 – 2006 m. vidurkis siekė 8,9 proc., palyginti su BVP. Dideli TUI srautai išlieka ir į kitas naujas ES šalis, išskyrus Slovėniją. Tačiau nepamiškime, kad Slovėnija yra turtingiausia valstybė iš ES naujokių ir jos pasiektas ekonomikos lygis leidžia vystyti plėtrą vidaus investicijų dėka. TUI srautai į Maltą pasižymėjo ypač dideliais svyravimais, analizuojamos laiko eilutės standartinis nuokrypis siekė net 10,81 proc. (žr. 8 lent.).

8 lentelė. Tiesioginių užsienio investicijų srautas (palyginti su BVP, procentais)

	CZ	EE	CY	LV	LT	HU	MT	PL	SI	SK
min	2,3	4,0	3,6	1,6	1,0	2,5	-10,1	2,1	1,4	5,1
max	11,3	20,1	10,1	8,4	8,3	18,4	28,1	5,5	3,9	15,6
vid	6,8	8,9	7,59	4,9	4,3	6,5	10,9	3,8	2,5	8,5
st.n.	3,38	4,50	1,96	2,24	1,94	5,10	10,81	1,25	1,06	3,53

Vertinant Lietuvos sugebėjimą pritraukti TUI, galima daryti išvadą, kad investicijų srautas (vidurkis siekė 4,3 proc., palyginti su BVP) yra mažesnis nei vidutinis srautas į naujas ES šalis. Analizuojant TUI verslo ciklą (modelis $ARIMA(021)(011)$), pastebima TUI ciklo kritimo, o vėliau lėtėjimo tendencija. TUI ciklas labiausiai atitinka viso finansinės sąskaitos tiesioginių investicijų straipsnio ekonominius svyravimus. Apibendrinant galima teigti, kad investicijų srautas į Lietuvą ateityje išlaikys panašią augimo tendenciją arba net sulėtės. Portfelio investicijų ciklas rodo augimą, tačiau šis mokėjimų balanso straipsnis turi palyginus nedidelę įtaką šalies bendrajam investicijų rodikliui, todėl jis grafike atskirai neišskirtas.

3 pav. Tiesioginių užsienio investicijų srautas į Lietuvą 1997 – 2006 m. (palyginti su BVP, procentais).
TUI verslo ciklas

Išvados

Lietuva yra maža atviros ekonomikos šalis, kurią tiesiogiai veikia užsienio prekyba. Lietuvos ekonomikos konkurencingumui didžiausia kliūtimi išlieka neigiamas prekių balansas, kurio neatsveria eksportuojamų paslaugų kiekis.

Lietuvos sugebėjimas pritraukti tiesiogines užsienio investicijas yra nepakankamas. Srauto vidurkis 1997 – 2006 m. buvo mažesnis nei vidutinis srautas į naujas ES šalis. Ciklą analizė parodė, kad TUI į Lietuvą ateityje išlaikys panašią augimo tendenciją arba net sulėtės.

Reikėtų pabrėžti, kad įstojimas į ES paveikė ne tik Lietuvos, bet ir visų naujų valstybių prekybines ir ekonomines operacijas su likusiu pasauliu.

Literatūra

1. Gomez V., Maravall A. (2002). Demetra 2.0. User Manual.
2. Misiūnas, A., Rukšėnaitė, J. (2007). Mokėjimų balansų panašumai ir skirtumai naujosiose ES narėse. Lietuvos ekonomikos apžvalga, 2007/II, 36-43.
3. Mise, E., Kim, T. H., Newbold, P. (2003). The Hodrick-Prescott filter at time series endpoints. Discussion Paper in Economics, 03/08, University of Nottingham.
4. Kaiser R., Maravall A. (2002). A Complete Model-Based Interpretation of the Hodrick-Prescott Filter: Spuriousness Reconsidered. www.bde.es/servicio/software/tramo/mhpfmodel.pdf
5. www.epp.eurostat.ec.europa.eu/

Jurga Rukšėnaitė

EVALUATION OF LITHUANIA COMPETITIVENESS IN ES CONTEXT: ASPECT OF STATE BALANCE OF PAYMENTS

Summary

International competitiveness in generally (research and applied work literature) is described as ability to produce goods and supply services, which could meet the demands of international markets and at the same time secured and increase the real income of the citizen. In the concrete way usually statistical indicators (foreign trade – export) or macroeconomic indicators (gross domestic product) are used. If it is wanted to investigate the competitiveness between countries in the global context, indicators which show economical and financial relations between those countries should be found.

Balance of payments is the source, which shows the economic situation of the country. There is possibility to make comparison between several countries economics. This financial report is interesting to economists and politicians, because it gives information about financial flows and transactions between the country and rest of the world at particular time moment.

Main items of balance of payments which make the biggest influence to the country competitiveness are analysed in this article: current account, balances of goods and services and direct investments. The main object of the article is evaluation the competitiveness of Lithuania market in ES context and indication the tendencies of economic series in the early future using business cycle (*Hodrick-Prescott* filter) analysis.

Yearly (1997 – 2006 m.) and quarterly (1997 – 2007 m. for business cycles evaluation) data of ES countries' (apart Bulgaria and Romania) balance of payments are used. Data are taken from Eurostat database.

Methods. Research of competitiveness is maid by three methods: comparative analysis, graphical analysis, time series and business cycle analysis. Similarities and differences of main items' balance of payments of ES countries are evaluated by comparative analysis. Graphical way of competitiveness shows tendencies and dynamic of Lithuanian economic series and there business cycles. *ARIMA* model is used for analysis, modelling and forecasting of time series.

Results. ES countries' comparative analysis of main items of balances of payments was maid: reviewed similarities and differences, dynamics and tendencies of variations of balances of payments. Changes of competitiveness of Lithuanian market and tendencies in ES were evaluated, considering to the dynamics of balance of payments.

Keywords: balance of payment, business cycle, *Hodrick-Prescott* filter, *ARIMA* model.

Copyright of *Economics & Management* is the property of Kaunas University of Technology, Faculty of Economics & Management and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.